

LBRIS

We know
books

Dumitru Popescu

FOCUL DE PAIE

*

Roman

*EDIȚIA A II-A,
REVĂZUTĂ DE AUTOR*

Hoffman

DTP: Hoffman Design
Tipar: Hoffman Print
Coperta: Dumitru Popescu
Pe copertă: reproducere după Diego Rivera, *May Day Procession in Moscow*

Prima ediție a apărut în anul 1999 la Editura Niculescu

© Dumitru Popescu
© Editura Hoffman, 2021, pentru prezenta ediție.

Această carte este protejată prin Copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

EDITURA HOFFMAN SRL
Fax: 0249 460 218
Tel: 0740.984.910
contact@editurahoffman.ro
www.EdituraHoffman.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
POPESCU, DUMITRU

Focul de paie / Dumitru Popescu. -
Caracal: Editura Hoffman, 2021
ISBN 978-606-46-1403-2

821.135.1

Capitolul 1

De ce-mi fuge gândul în timp ce citesc? Minteă culege ca o albină polenul literelor, eu o știu la treabă și sunt liniștit, dar la un moment dat, pe neobservate, își ia zborul și începe să zumzăie discret peste corole imaginare. Niciodată nu prind clipa desprinderii de text, a înlocuirii gândurilor autorului cărții cu gândurile mele. Și cel puțin dacă aș ști la ce mă gândesc! Aș pune cartea deoparte și m-aș cerceta ca lumea, fiindcă nu-mi displace nici să cuget, nici să visez. Dar nu reușesc să mă opresc la nimic anume, nu descopăr ce mă abate de la lectură. Doar realizez că nu mai înțeleg nimic din ce citesc și că trebuie să reiau o jumătate de pagină de la început. Uneori mi se întâmplă același lucru și după ce recitesc textul a doua oară, și chiar a treia oară. Ce este? Nu pot să mă mai concentrez? Primele semne ale vreunei scleroze cerebrale, ale senilității, sau ceva în mine începe să refuze lectura, nu mai vrea să asimileze? Nu cred. Curiozitatea intelectuală e vie, poate apar unele dificultăți de memorare, dar aceasta nu privește lectura propriu-zisă, ci depozitarea, conservarea și fructificarea ei. Cărțile pe care le citesc acum le uit mai repede și mai grav decât pe cele par-

curse în tinerețe sau cu ani în urmă. Dar aceasta este altceva, mă îndepărtez de idee. De altfel, fuga gândului de pe text nu e ceva absolut nou, ca îngreunarea memorării, de pildă. Și în tinerețe mi se întâmpla, și la manualele de școală, apoi la tratatele universitare, ceea ce mă irita, fiindcă îmi scădea artificial randamentul și îmi fura din timp. Visam în contact mai ales cu textele aride, și cred că era forma cea mai viclenă, mai insidioasă a reveriei, de a mă acapara. Deși eram accesibil și visului deschis, chiar programat Mai târziu, viața mi-a interzis visul, mi l-a reprimat. Mîntea s-a îmblânzit, s-a disciplinat, textele și-au impus rigorile, au scăpat de intruziuni, de paraziți, de concurență. Să fie o revenire la apetitul din tinerețe pentru divagație, pentru evadare din ordinea activităților cerebrale dirijate? Peste timp, visul insidios și tiranic mă vizitează din nou?

Poate explicația este mult mai prozaică. Mă deranjează zgomotele din această fragilă și miniaturală casetă compartimentată, în care pereții au o materialitate aparentă, cel puțin ca obstacol fonc. Deși încui ușa la birouașul caricatural în care mă închid, aud tot, papucii Irinei pe culoar, apa la baie, la bucătărie, convorbirile telefonice din camera de zi, comutatoarele electrice apăsatate, televizorul în surdină, ușile. Ca să nu mai vorbesc de dușurile și sifoanele WC-urilor apartamentelor din jur, de conversațiile vecinilor, în special de pedagogia aplicată odraslelor. Acum orice zgomot mă distrage de la scris și de la lectură. În tinerețe, pentru că veni vorba, când mă pasiona o carte o citeam total absorbit în orice condiții, în clasă în timpul orelor sau în vacarmul recreațiilor, acasă pe când ai mei se mișcau și vorbeau, ba îmi vorbeau mie însumi. În rumoare și agitație până și reveria mă ocolea. Motoarele ideilor din cărți mă asurzeau și nu mai receptam niciun zgomot exterior.

Dar nu am spus esențialul. În cazul de față îmi fuge gândul nu de pe filele unei cărți oarecari, ci de pe paginile propriului manuscris. S-a mai pomenit așa ceva? Am revelația că e prea banal? L-am citit de zeci de ori și l-am învățat pe dinafară? Niciuna nici alta. Nu l-am mai revăzut din 1989. Sunt nouăzeci de pagini de roman, bătute la mașină și necorectate. Evenimentele istorice m-au făcut să-l întrerup și apoi să-l dau uitării. De ce am încetat să-l mai scriu nu e greu de înțeles; a căzut în derizoriu, ca întreaga mea activitate anterioară. Dar de ce să-mi iasă cu totul din minte? Am dat de el astăzi, într-un balot cu hârtii nedesfăcute de la mutare. Prima reacție a fost contrarietatea că am descoperit o lucrare străină, cine știe cum amestecată cu manuscrisele cărților mele de specialitate. Uitasem și numele personajelor, iar stilul, deși mă atrăgea întrucâtva, nu-mi era familiar. Și fără falsă modestie, începând să citesc n-am găsit baliverne, narațiunea mi s-a părut plauzibilă și, pe ici, pe colo, captivantă. Cu atât mai mult m-a mirat și m-a îngrijorat această fugă a gândului. Poate încercam să deduc motivele hotărârii mele de a scrie acest prim roman, și mai ales ale alegerii subiectului. În notele ce însoțesc manuscrisul am găsit explicațiile, și memoria mi-a revenit integral.

Citiseram un roman românesc despre ieșirea insului din sistem ca unic mijloc de dezalienare. Personajul, îngrozit că-și pierde identitatea, renunța la poziția lui socială respectabilă, câștigată cu prețul unor eforturi, compromisuri și renunțări de sine, lăsa în urmă propria familie viciată de noxele altitudinii nomenclaturiste la care trăise, și se pierdea în anonim și imprevizibil. Autorul se oprea aici, dar eu i-am urmărit eroul, mental, în aventura ce se presupunea că începe, și am ajuns la concluzia că în mod cert evada-

se numai din aparatul de conducere al sistemului. Era mult pentru cel în cauză, dar în ce sistem social nomenclatura nu corupe spiritual și nu deformează omul? Peste tot anumite firi intră în conflict – până la ireductibil – cu solicitările, rigorile și tirania establishmentului. Dar ce te faci cu alergicii la sistemul însuși? Despre inadaptabilii la lumea burgheză s-a scris prea destul. Cunoșteam și alergici la sistemul în care trăiam. Și nu adversari ideologici, nu opozanți politici, nu disidenți conștienți, activi. Doar oameni obosiți, nemulțumiți și resemnați pentru că nu mai vedeau nicio ieșire, izbindu-se de sistem în toate straturile sociale, în toate mentalitățile și modurile de viață, pe toate palierele existenței, intuind că sistemul este omniprezent.

Am vrut să duc mai departe ideea din romanul pe care l-am amintit, împingând-o la limită. Mi-am propus atunci să scriu o carte despre ultima reșită în care se poate baricada omul sătul de șefi, demagogi și educatori minciñoși, de răspunderi, datorie, „conștiință civică”, de entuziasm facil, chiar și de ai săi, apropiații ce se constituie, cu intenție sau nu, într-un factor de opresiune. Ce era această reșită? Stăpânirea exclusivă asupra propriei ființe în condițiile unei opțiuni finale. Orgoliul de a hotărî – bolnav grav – să se lase salvat sau să se opună, pierind. Omul meu suferea de o malformație coronariană și medicii îi mai puteau prelungi viața printr-o riscantă intervenție chirurgicală. El descoperă că poate în sfârșit să protesteze, să-și impună voința, poate ieși din toate alveolele sistemului, refuzând să se lase operat. Cea mai grea luptă – una disimulată, vicleană, mlădioasă – o duce cu ai săi, cu fiica și soția sa, aceasta din urmă relevându-i-se ca un cal troian al sistemului în însăși teritoriul vieții intime. Îi descriesem crizele, anxietatea și

apoi revelația ideii și așezarea pe noua poziție. Mă pregăteam să intru în înfruntarea teribilă dintre orgoliu și moarte, când evenimentele au pus capăt travaliului meu.

Ce să fac acum? Să continui cartea? Subiectul rămâne atrăgător, dar despre ce sistem va mai fi vorba? Eu vedeam în '89 refuzul de a te lăsa salvat de la moarte ca o formă de protest social. Sistemul însă a sucombat și, cu toate acestea, ne întâlnim cu proteste sociale mai atroce, nenumărate oameni își iau viața pentru că noul sistem îi înăbușă, îi împinge la disperare, nu le mai lasă nicio porțiță. Cazul meu era fictiv, acum presa ne comunică sinucigași cu identitate, cu nume propriu și stare socială. Nu, deși atractiv în sine, subiectul s-a perimat. Viața l-a depășit, l-a banalizat. Ar fi interesantă doar lupta pasivă cu moartea a celui condamnat de destin, dar nici săvârșirea în sine nu mi se mai pare acum atât de spectaculoasă. Ca atare am să abandonez manuscrisul. Poate, totuși, n-am să-l rup. În speranța de a-i găsi vreodată cheia potrivită? Nu, e o experiență încheiată, dar n-are decât să zacă printre hârtoage. Ideea mi-o furnizase destinul unui fost coleg de școală. Harnic, tobă de carte, inteligent. Dar – de ce dar? mai degrabă și – și rubicond, un hedonist jovial în care am descoperit târziu, ascunsă, o mare tristețe. Pentru că fusese toată viața un supus, supus timpului, șefilor, sistemului, femeii ce-l și înșelase, copiilor egoiști. Suferea de inimă și nu se trata, ba arbora referitor la boală o nonșalanță batjocoritoare. A murit de infarct pe la cincizeci de ani și toată lumea s-a grăbit să-l uite. Vrusesem să-i ofer dreptul la revanșă, punându-l să dea cu tifla. N-a fost să fie.

Dar n-am deschis balotul de hârtii vechi la întâmplare, probabil căutam ceva. Obișnuiam să-mi notez prin ședințe cugetări răzlețe, embryoane de idei, observații ad-hoc.

Unele ședințe le percepeam ca pe un fel de pauze de reflecție, mai ales când nu eram cel ce le conducea. Vorbele oamenilor – câte un cuvânt percutant, câte o expresie neobișnuită – îmi produceau asociații de idei, trezeau gânduri ce dormitaseră în mine, anumite figuri îmi stimulau fantezia, îmi sugerau destine. Caut probabil vreo proiecție a celui ce eram pe atunci, intuiții, premoniții. Am răsfoit câteva astfel de însemnări. Mi se par caduce, venind dintr-o lume apusă, dintr-un trecut mort. Ca să fiu sincer cu mine însumi, simt că a venit momentul să scriu totuși ceva. Nu în special despre ziua de azi. În realitate mă cam lasă indiferent, deși de ochii lumii comentez, emit opinii. Impresiile, venite uneori în avalanșe, se opresc pe epidermă, nu găsesc loc de penetrare, nu produc ecou, nu se încheagă în imagini intelectuale de anvergură. În schimb sunt o uriașă bancă de date vechi, plăcuțele mele cerebrale sunt înșesate cu milioane de informații, multe îndeajuns de prelucrate. Doar că nu găsesc un stimul pentru a pune calculatorul în funcțiune. Oscilez între ceea ce văd acum și ceea ce am văzut cândva. Timpii se contrazic și se anulează reciproc.

Irina vorbește cu cineva. Și ea și interlocutoarea au coborât vocea. Probabil e una din vecinele de palier. Dar un râs pițigăiat, nestăpănit, mă lămurește. Nu e nicio vecină, e Haralambie. Deși pare artificial, ca râsul forțat al unui actor cu rol mic, dornic să atragă atenția asupra prezenței lui pe scenă, este totuși râsul natural al lui Haralambie. Pîrpiriu, de statura unui copil de treisprezece-paisprezece ani, cu mâini și mai mici decât pentru această vârstă, aproape ca niște lăbuțe de șobolan, cu o figură nu prea arătoasă pe care este întipărită mereu o mină când consternată, când absentă, când meditativ-înfricoșată, el e departe de a manifesta vre-

un complex. Iar uneori, ca acum, debordează pur și simplu de veselie. Vine din când în când să repare robinetele, prizele, clanțele. Irina se înțelege cu el, și chiar găsește o anumită plăcere să i se confeseze în micile treburi gospodărești. Ei doi poartă adesea asemenea conciliabule, care deși au un iz serios, îi provoacă lui Haralambie mici explozii de veselie. Mie îmi place să le stric taifasul și mă grăbesc să intervin pentru a-l atrage pe Haralambie într-un plan aventuros, suprarrealist care îmi face impresia că și lui îi convine mai mult.

Mă înfățișez și de această dată intempestiv în camera de zi unde Haralambie se pierde în fotoliu, deși proporțiile acestuia sunt mai mici decât cele normale. „Să trăiești dom' șef de tren”, îi adresez salutul convențional. Se ridică în picioare iute, ca împins de un resort, și declamă cu o voce subțire, spărtigoasă: „Să trăiți dom' Pătrănescu, asta... dom' șef de gară”. „Păi ce faci Haralambie, uiți protocolul?”. Râde ascuțit. „Dar până la urmă mi-am adus aminte, se laudă. Când îi spun mamei, se prăpădește de râs. Suntem numai șefi acolo mamă, îi zic. Dom' Pătrănescu e cu un grad mai sus, dar tot șef sunt și eu”. Mama lui a fost femeie de serviciu la un liceu unde Irina a funcționat ca directoare. E foarte bătrână, dar se ține binișor și continuă să-l dădăcească pe pruncul Haralambie, apropiat, cred, și el de cincizeci de ani. Ea-l trimite: „Du-te pe la doamna Irina, vezi ce mai are de reparat”. Haralambie a fost maestru de întreținere într-un atelier, dar după '89 atelierul s-a desființat și el a ieșit la pensie pe motiv de boală. Nu știu dacă e realmente bolnav, nu am avut indecența să-l întreb, dar așa pricâjit cum arată poate sugera orice maladie. „Ai mai fost prin piața Universității, Haralambie? Ce mai e pe acolo?” Râde să se prăpădească. Aceasta este o altă convenție a noastră. Nu știu cum a reieșit că

frecvența respectiva piață cu ocazia tuturor evenimentelor de la '89 încoace. Nu am siguranța că e adevărat, el nici nu confirmă, nici nu infirmă, dar jocul îi place. „Am fost, dom' șef, răspunde, mimând cumva că se dă mare. „Ei și?”. „Totul e în regulă”. „Te-ai mai întâlnit cu ai voștri, revoluționarii?” îl tachinez. Chicotește din nou și-mi face cu ochiul, în sensul că treaba merge strună. „Bravo Haralambie, și ce mai puneți voi la cale, ce schimbări mai faceți?”. „Păi, vrem să mai scăpăm de sărăcie”, îmi ține isonul cu o privire de pișicher. „Foarte bine faceți. Tu ai o răspundere mare, că i-ai adus la putere”. Ezită între a se amuza în continuare și a se disculpa. „De adus eu i-am adus, asta așa e, concede să-și asume răspunderea, schimonosindu-se ca și când s-ar abține să nu leșine de răs. Apoi, mai moale, reflexiv: Dumnezeu mai știe, dom' Pătrănescu. Toți sunt la fel. Zic că e democrație. Păi dacă e democrație măriți, domnule, salariile și pensiile. Dacă m-ar întreba pe mine, eu așa le-aș spune. Stabiliți clar, asta pentru mâncare, asta pentru îmbrăcăminte, asta pentru dări.” „Păi Haralambie, ce ceri tu e un fel de comunism. Tu vrei să ne întoarcem la comunism? Atunci de ce-ai mai luptat pentru schimbare? De ce ți-ai pus pielea în saramură în piața Universității?”. Dă din mână. Lăbuța lui nu reușește să exprime nimic ferm. Dar își ia un aliat. „Mama zice că mai bine era înainte”. „Și tu ești de acord?”. „Păi eu mai știu, dom' Pătrănescu?”.

O cunosc pe mama lui. M-a dus Irina la ea acum doi-trei ani, în seara de Înviere. O rugase să ne vopsească ouăle de Paște. Haralambie și cu nevastă-sa ne-au condus la o biserică din cartier să asistăm la slujbă. Încă nu cunoșteam prin partea locului, de-atunci ne-am mai deslușit. Mama lui Haralambie e și mai micuță, o mână de om. Are însă o

voce penetrantă și o vorbire răspicată, precisă, autoritară, cu un accent maramureșean pronunțat. Ne-a făcut o primire aproape oficială și entuziastă. Și ne-a cântat în strună. Că nu trebuia să-l omoare pe Ceaușescu, fiindcă el ținea cu oamenii de jos, și că a fost mai bine sub comunism, când toate erau ieftine și nu se făceau crime. Eu am luat-o în serios și i-am spus Irinei: „Generația ei nu se mai poate le-cui de nostalgie. Prea i-a sărăcit noul regim”. Dar Irina m-a lămurit că lucrurile nu stau astfel. „Provine dintr-o familie de țărani înstăriți. Au avut pământ mult și au fost reîmproprietăriți. Are nu știu câte hectare de teren arabil, altele de pădure, livadă. Nu regretă ea comunismul. A crezut că vorbind așa îți face plăcere. Oamenii simpli sunt vicleni”. Așa e. Am observat că și Haralambie are viclenia lui. Și-a cultivat instinctiv acest mijloc de apărare. Instinctul de conservare este infailibil. Dacă îi pui întrebări neconvenabile, Haralambie devine opac, ba și amnezic. Nu știe, el nu se descurcă în chestii de-astea. Nu ține minte, el uită asemenea lucruri. Cu mine a învățat jocul de la egal la egal, dar față de Irina este foarte obedient. Dacă îi face observație că ce a reparat s-a stricat la loc, se căiește, își pune țărână în cap. Dacă îl prinde că dă rasol, regretă, se dojenește în gura mare. „Da, doamna Irina, da, doamna Irina”, aceasta este replica automată la orice-i spune nevastă-mea. Haralambie ne face vizite de când ne-am mutat, pentru că locuința lui se află în apropiere. Un timp n-am înțeles ce puteri misterioase are Irina asupra lui. Îmi închipuiam că e vorba de o slăbiciune față de sexul opus, cu atât mai mult cu cât l-am văzut foarte docil și față de nevastă-sa. Adevărul este însă altul. Îi e frică să nu-l reclame Irina mamei sale, supremul stăpân, de autoritatea inflexibilă a căreia nu se poate desprinde, în fața căreia se

face și mai mic decât e în realitate. Cât privește soția, ageră și iute, al doilea stăpân, mai mic, al lui, îl ține captiv ca un păianjen în țesătura firelor misterioase și nevăzute ale feminității, mai tari decât oțelul pentru voința maleabilă a lui Haralambie, rămasă, dintr-un motiv sau altul, la psihologia candidă a infantilismului.

Haralambie și-a pus halatul de lucru și s-a adâncit în operațiunea demontării robinetului de la baie, căruia, iată, de doi-trei ani nu reușește să-i vină de hac, astfel încât, orice i-ar face, în fiecare săptămână începe să curgă din nou, lucru reamintit și acum, cu un ton nu tocmai binevoitor de către Irina. „Când mergem, Haralambie, la pescuit? Încerc să-i mențin buna dispoziție. Ai cumpărat undițe?” Chico-tește flatat, l-a comunicat mamei lui propunerea mea și ea i-a spus că ideea e foarte bună. Răspunde însă amărât. „N-am cumpărat, dom' Pătrănescu, sunt scumpe”. „Ei, scumpe. Nu putem noi, doi pensionari serioși, să strângem atâția bani cât să cumpărăm niște prăpădite de undițe? E o investiție rentabilă, ascultă-mă pe mine. Asigurăm proteinele cele mai fine femeilor. Altfel când mai mănâncă ele pește?” „Așa e dom' Pătrănescu. Să cumpărăm neapărat.” Irina trece pe lângă mine, pe culoarul apartamentului, cu o față cam întunecată. Acest dialog nu o amuză. Sunt convins că nu-i gustă umorul. Ea reține mai ales latura cinică – dacă există cu adevărat – a acestei zeflemele în care vede ceea ce eu n-am avut în intenție, autoumilirea. Considerând că m-am achitat de datoria de gazdă, epuizând în esență repertoriul teatral în compania lui Haralambie, și nedorind să aștept admonestarea Irinei, m-am retras tiptil în birouaș.

Lucrez la niște tablete pe teme economice, comandate de una dintre noile reviste de profil. Propriu-zis nu comandate, și cu atât mai puțin de către revistă, respectiv de re-

dactorul șef sau altcineva din conducerea publicației. M-am pomenit într-o zi cu un telefon absolut atipic pentru noile împrejurări. S-a pronunțat emblema unei firme impozante și o secretară mi-a făcut legătura cu unul dintre magnații tranziției. În timp ce ascultam introducerea scurtă, de o deferență detașată, a personajului, scormoneam vertiginos prin memorie să aflu dacă existase vreo ocazie să-l întâlnesc. Nu, cu siguranță, nu. Am avut de-a face la viața mea, mai de aproape sau mai de departe, cu o puzderie de persoane din economia românească. Îi țin minte și pe cei cu care m-am încrucișat doar o dată, circumstanțial. Respectivul nu făcea parte din nicio categorie. Îmi vorbea însă cu aerul că știm multe unul despre celălalt. După cum probabil am aflat, îmi spunea, firma lui deține și o revistă economică, deocamdată insuficient de competitivă, și care ar avea nevoie de o infuzie de profesionalitate. Îmi oferea o rubrică permanentă și se interesa dacă, în ipoteza că accept, îi pot arăta câteva mostre de articolașe economice, de „tablete” cu un caracter mai acid, mai incisiv, l-am promis să-i dau răspunsul în ziua următoare. M-am consultat cu Irina. Ca de obicei, ea nu s-a grăbit să se pronunțe. Ai avea posibilitatea să prezinți un punct de vedere propriu?” „Adică să fac gaură în cer? Nu, nu cred.” „Ar rămâne fără ecou?” „El nu-mi cere o polemică de direcție, de principii, are nevoie de ceva decorativ într-un peisaj cam anost, de puțină sare și piper într-o tocană destul de fadă. Și chiar dacă ar fi posibilă etalarea unui punct de vedere serios, acesta ar răsuna într-adevăr ca o predică în pustiu”. „Nu aude nimeni?” „Nu interesează. Fiecare face ceea ce-i dictează propriul interes”. „O spui critic?” „Asta e economia de piață. Mai ales în faza actuală”. „Atunci ce-ai avea de câștigat?” „Niște bani, atâta tot”, i-am închis gura nevesti-mi, și i-am comunicat magnatului ac-